

Hieronymus Justesen Ranch

Af *Karrig Niding*, skuespil (ca. 1600)

Hieronymus Justesen Ranch (1539-1607) var en dansk præst med lang tilknytning til Viborg, der i middelalderen og århundrederne efter var et religiøst og handelsmæssigt mødested for hele Jylland. Omkring år 1600 skrev Justesen Ranch komedien "Karrig Niding", der betragtes som det mest vellykkede dramatiske værk i farce- eller komediegenren før Holberg:

PERSONERNE

udi denne komedie ere disse.

Nemlig:

PROLOGUS. Den som forkynder komedien.

NIDING. Den karrig-rige husbond.

JUTTA. Nidings hustru.

TO BØRN. Nidings ægtebørn.

KNEP HAVREKAGE. Nidings tjenestedreng.

MAGERKÅL. Nidings tro svend og vandregesel.

BENGERD. Juttas mundkok.

PHILISSA. Nidings pige.

EUBULUS. Rådgiveren.

JEP SKALD. Stodderen.

TOKKE. Jep Skalds dreng.

EPILOGUS. Den som forklarer komedien.

PROLOGUS taler således til almuen.

Her kommer Niding, en dansk mand,

den anden havd' hjem' i Grækenland.

Niding havde godt guld i skrin,

den Jutta var hans ægtekvind,

disse to børn dem havde de,

man måtte høre stor ry og ve,
de børn af hunger græde så såre,
og Juttalil fælded så modig tåre.
Den Knep var deres tjenestedreng,
den pig' Philissa redt' deres seng,
Bengerd hun var Juttas mundkok,
dog gav dem aldrig halvpart nok,
thi hun havde intet at syde eller koge,
men efter spyen mått' hun snage.
Niding og Bengerd kunde aldrig mages,
Magerkål og Knep kunde aldrig fordrages
Thi Magerkål, den karrig hund,
han tjent' Niding til hånd og mund.
Eubulus, den fromme rådmand,
Han råd' Niding til på stand
at give nok både øl og brød,
på det hans folk ej skuld' lide nød.
Det hjalp dog intet, han drog af sted,
langt hen fra hus, tog nøglerne med
og slog i låse både øl og mad,
hans hustru var derved lidet glad.
Der hun nu sad og græmmed sig såre,
den stodder Jeppe kom lakkend' i gårde
og denne Tokke ret skalkemester,
de agted at blive Juttas gæster.
Hun havde intet, de havde i sæk
de skønne retter, lod bordet dækk',
de havde og vin i deres flaske,
thi begynder Jeppe at braske;
han drak Jutta til, traktered hende bedst,

den nat lå han Juttalille næst.
Om morgenen klædte hun Jeppe så,
at han i Nidings klæder mon gå.
Der Niding da kom lakkende i gårde,
da måtte han stå udenfore,
de narred ham så både ude og inde,
at han ej kendte sin egen kvinde,
så gik han hen fra kvinden bort
at lede og spørge, han vidste ej hvort,
han leder endnu efter sit hus,
den galne, rige, sulten lus.
Værer stille kvær og agter vel,
om denne Niding sker uskel!
Hvad gælder, I skal dømmе så,
at Niding sin rette løn mon få?

ACTUS III. SCENA 1. *Bengerd. Philissa. Tokke. Knep.*

BENGD. Niding, Niding, drag så omkring,
med pose at tigge i stodderring,
indtil jeg henter dig igen,
kan ske din kone det samme men'.

PHILIS. Hvem havde troet, at denne Jep
kunde os plejet så smukt på skrep?

TOKKE I kender ikke endnu den fromme Jep Skald.

KNEP Jo, så få Niding et Fandens fald!

Han nænner ikke at bruge sin kone,
nu har hun lært en anden vane.

Jep er en mand ret fiks, på love,
han turde hos Nidings kone sove,
den fattig dreng, det turde han vove!

Det var stor ynk at skille dem ad,
thi han har vin og pose med mad.

TOKKE Om Niding kom, hvad da til råde?

BENGD. Vi vilde ham hilse i onde måde;
så sandt som jeg hedder Bengerd,
han skulde få en Fandens færd.

KNEP Jeg vil ham sige sådan tiding:

Her bor Jep Skald og ingen Niding!

Vi ville og gøre ham vejen trang.

BENGD. Ja, løfte hannem ret smukt over stang.

ACTUS III. SCENA 2. *Jutta. Bengerd.*

JUTTA Jep Skald han er en duelig mand,
bedre er ikke i dette land.

Hvad gode råd kan du mig give,
at vi den Niding kunde fordrive?

BENGD. Det kan vi gøre med ringe umag'

vi vil mangle og banke hans bag:

først skal I tage Nidings klæder,
de allerskønnest' med ære og hæder,

og klæde Jep Skald ret smukt på ny,

så hans lige er ej i denne by,

Niding vil vi komme til at tro,

han haver her hverken hus eller bo,

han bor her ikke, vi kender ham ej,

og hannem så vise en anden vej.

Så ville vi lade plat opslå

både låse og lukkels', store og små,

og lade nøglerne gøre igen

til alle døre og være ej sen',

at vi kunde det så slet forvende,
så han sin egen gård ej kender.

ACTUS III. SCENA 3.

Jep Skald. Knep. Tokke.

Aldrig sov jeg så sødelig,
aldrig lå jeg så blødelig.

Det er mig kært, min kære Jep Skald.

Vor pose mad blev vel betalt.

O, hvad hun er en dydig kvind!

Det kan vi se og nu befinde.

Niding skal gå sin stoddergang,
Bengerd vil løfte ham over stang,
når han til gårds vil komme igen,
og vise ham af gården hen.

Det så jeg gerne, om så kunde gå,
at jeg hans kone nyde må.

Det vil jeg gøre med ringe umag',
ja, det skal være en klar sag.

Så sandt jeg er en ærlig Knep,

I skal her blive, min fromme Jep;

den Niding vil vi plat forjage,

lad ham søge plads, hvor han kan tage

Vi vil ham komme i den tro,

han har her hverken kone eller bo;

vi vil hans øjne vende i blå,

han skal ej kende sin egen gård.

Min gode Knep, du brug' din kunst,

dit arbejde skal ej blive omsonst.

ACTUS III. SCENA 4.

Jutta. Bengerd. Jep Skald. Knep.

JUTTA Er han nu ikke en dejlig person?

Han er vel værd at bære en kron';
thi lige som en er pyntet i klæder,
så er han antaget og hædret.

Min kære Jep, min hjerte husbond,
jeg elsker eder af hjertens grund,
Niding skal aldrig komme mig nære,
fordi I er min hjertens kære.

KNEP Nej, Niding drog sig Fanden i vold,
og Magerkål, den Fandens trold.

Her er min husbond med lige og ret,
den sultne Niding vi slet forgæt'.

Her er min hånd, min tjenest' og tro!
Begærer ej løn, uden hoser og sko.

JEP Min fromme Knep, stat duelig bi,
din kost og løn skal være dig fri.